

Pornografska razmerja:

rekonceptualizacija

»morale« in družbene večine

skozi klasiko liberalizma

S protiustavnim poseganjem Rimskokatoliške cerkve na avtonomna področja državnosti in državljanstva se javno deklarirane tradicionalne krščanske vrednote izkazujejo kot ideološko orodje oblasti z regresivno družbenopolitično tendenco.¹ Sistemska zloraba religioznih moralnih načel je podprta z evropskim utemeljevanjem krščanskih korenin. Vendar pa krščanske oziroma katoliške moralne vrednote v pričujoči družbeni in kulturni sopostavitvi sil in moči niso dominantne. Napetost in nasprotje med dominantnim vrednotnim sistemom in vrednotami, ki jih deklarira oblast, je tudi eno mogočih razmerij v vrednotni strukturi družbe (Mill, 1992: 10). Druga možnost, naveza med dominantnim, diskurzivno najmočnejšim in oblastnim vrednotnim sistemom, se je udejanjala v obdobju trdne oblasti Liberalne demokracije Slovenije, torej v času njene relativne enotnosti in povezanosti. Javni družbeni in politični prostor je scela obvladovala liberalistična mentaliteta, ki je levičarske ideje in socialno državo združevala z neoliberalistično kapitalsko logiko, vključno s političnim klientelizmom in nepotizmom.

Moč nereflektiranega liberalističnega diskurza je vztrajna. Sami družbeno »večino« (majority) tistih, ki sestavljajo liberalistično mnenjsko platformo, zasledujemo na podro-

čju kulturnih konstrukcij statusa spolov in modusov spolnosti in nasilja. Regresivna kulturna uprizarjanja odnosov med spoloma in seksualnosti so najmočnejše povezana z interesom tistega, zaenkrat še najsilnejšega kapitala, ki deluje v spregi z ideologijo patriarhalne in falogocentrične moči.

Simptom vladajočega liberalističnega pojmovanja spolov in seksualnosti ter nasilja je v odporu do zakonskih in drugih ukrepov na področju upravljanja potencialno škodljivih komunikacijskih vsebin. Uredništva, izdajatelji in v veliki meri tudi odgovorne državne, predvsem pa samoregulacijske instance, ignorirajo regulacijo (tudi zakonsko) ali pa jo udejanjajo netransparentno in zavajajoče. Zgolj navidezna samoregulacija je postala kar norma novih komunikacijsko informacijskih tehnologij, predvsem mobilne telefonije in interneta.

Faktični in virtualni javni prostor obvladuje vizualizacija diskriminatorne in nasilne, t.j. pornografske seksualnosti. Vsakdanost je pornografirana (Jameson, 1992: 1). Enako pogoste in vsiljive kot podobe manj ali bolj nasilne spolnosti so podobe fizičnega nasilja. V nasprotju z agresivno in diskriminatorno porno seksualnostjo, ki je naturalizirana brez preostanka, je nasilje »zgolj« normalizirano. Pornografija je dojeta kot osvobajajoče razkrivanje gona tudi v primeru, ko gre za nasilno seksualnost; prikazi nasilja pa so, nasprotno, legitimen predmet razprav o potencialnem škodljivem učinku medijev, elektronskih iger in filmov. Hkrati je stvarno nasilje pojmovano kot fenomen, ki ga je treba kultivirati oziroma odpraviti, medtem ko so blažje oblike seksualnega nasilja obravnavane kot »naravno« spolnosti, kot izraz »aktivne moške« in »pasivne ženske« narave.

Pornografska razmerja, družbena večina in morala

V zagovorih pornografije in pornografizacije medijev se praviloma pojavlja argument

pravice do svobodnega izražanja. Ta je v deklarirani konfrontaciji z družbeno večino, ki naj bi bila puritanska oziroma naj bi zagovarjala lažno moralo.² Zaradi prevlade tovrstnega konstruiranja moralistične družbene večine je težko odpirati prostor argumentaciji za regulacijo pornografije, ki se je oblikovala v okviru institucij EU in ki izhaja iz družboslovnih in teoretskih ugotovitev (Elman, 1996: 57, 58).

Čeprav konstrukcija družbene večine skozi javni diskurz sodi v register spoznavnih populizmov, se, kot že zapisano, odraža v držni instanci reguliranja pornografije. Zato se je toliko pomembneje vprašati, zakaj zagovorniki pornografizacije vztrajno vzpostavljajo proregulativno drugo/drugega kot družbeno večino, ki je moralna večina, pri čemer (jim) morala pomeni krščansko dogmatski odnos do telesnosti in spolnosti.

Pornograf in propornograf s tem, ko jo ustvarjata, širita in promovirata, pornografijo zagovarjata kot pozitivni družbeni fenomen ter uveljavljata in vsiljujeta njeno konzumpcijo, sama sebe pa konstituirata v razliki od domnevnega prevladujočega seksualno represivnega/zatrtega občestva. Vzpostavljata se kot upornika proti lažni morali, kot nosilca napredka in demokratičnih družbenih vrednot. Tako pornografsko razmerje na področju idej (in ideologije) ponavlja določeno razmerje samega pornografskega žanra. Porno žanr se predstavlja kot nekaj, kar transgresira tako običajne konstrukcije spolnosti kot običajno/konvencionalno spolnost samo, saj naj bi predstavljal moško željo, »presežno« spolnost (Cameron in Frazer, 2001: 377), ki pa ji ni dano realizirati se prav zaradi prevladujoče lažne morale in seksualne zadržanosti/frustriranosti. V tem smislu se pornografija vzpostavlja kot pojav, ki naj bi presegal vsakdanje, hkrati pa naj bi »reprezentiral« tisto pravo, resnično, nezatrto stran seksualnosti. Slednja se udejanja skozi tako pojmovano naturalizirano moško željo,

¹ Tako na primer argument »čistosti« klasične družine kot katoliške moralne kategorije v oblastnem diskurzu o reprodukcijskih strategijah onemogoča uveljavitev prebivalstvenih strategij, ki vključujejo aktiviranje resursov v prid materialnega in simbolnega izboljšanja položaja vseh oblik mladih družin in družbenih manjšin, predvsem žensk.

² Tako je na primer dogajanje ob uresničevanju zakona v zvezi s predvajanjem pornografskih filmov v letu 2003 pospremil medijski odziv s prevladujočim toposom, ki je vključeval nasprotje med liberalnim odnosom do seksualnosti in moralno večino. Najbolj kompleksnega med temi medijskimi odzivi smo zasledili v *Sobotni prilogi*. Gl. Grah, M., »Morala dnevne sobe in država«, *Sobotna priloga*, 22. 2. 2003. Novinar je povabil k pisanju kratkega komentarja tri znana avtorska peresa, ki so vsa podprla izhodiščno konfrontacijo.

ki je generalizirana, torej obče veljavna in v okviru porno konstrukcij seksualnosti vključuje tudi ženske in otroke.

Propornografska konstrukcija proregulativne oziroma protipornografske države je preverljiva s pomočjo analize medijskega in političnega diskurza.

Tako študijo primera smo realizirali, vključila je analizo medijskih odzivov na tri dogodke, t. j. afero »Vsaka ima svoj faktor« leta 1994, afero Mihič proti kabelskim operaterjem in predvajanju pornografije leta 2003 in sprejemanje novele 84. člena zakona o medijih leta 2006 (Šribar, 2006: 26–39).

Protiregulativni/ propornografski kompleks

Konstante dominantnega zagovora pornografije in njene široke diseminacije smo poimenovali protiregulativni oziroma propornografski kompleks. V Sloveniji se je ta v dvanajstih letih utrdil in se posodobil.

Ko se je v zgodnjih devetdesetih letih 20. stoletja tedanji Urad za enake možnosti pritožil zaradi Krkine kampanje za »Sun-mix«, je prevladal medijski zagovor pornografsko seksualiziranih (oziroma »erotiziranih«) podob žensk z argumenti profesionalnosti in strokovnosti kampanje, vsečnosti ženske golote oziroma primernosti njihove oglaševalske

³ Zagovor pornografije z vidika zasebnosti njene konzumpcije je paradoksen, saj sodobni zadržki do pornografije temeljijo na njeni vseprisotnosti, nehoteni konzumpciji in posrednim učinkom.

⁴ Gl. Na primer Grah, M., »Morala dnevne sobe in država«, *Sobotna priloga*, 22. 2. 2003. (Vključene kolumne: Širca, M., »Bumbum mehanika«; Möderndorfer, V., »Pornografija, ti si kakor zdravje!«; Debeljak, A., »Smehljajoče se središče sveta«.)

⁵ Glej na primer magnetogram 14. seje odbora državnega zbora republike Slovenije za kulturo, šolstvo in šport 10. maja 2006 in »Popravek amandmaja k predlogu Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o medijih«, EPA 699-IV, Državni zbor RS, 10. 5. 2006.

⁶ Poti sprejetju novele zakona se je zaradi sprememb v določilih o pravici do popravka in platforme za financiranje medijev skorajda enoglasno angažirala medijska in tudi široka javnost.

seksualizacije; tezam o neupravičenosti pritožbe so se pridružili očitki puritanizma.

Deset let pozneje se je argumentacija v prid pornografizacije ženskih podob okrepila s paradoksnostjo³ in v teoriji že preseženo nevprašljivostjo in pojmovno monolitnostjo dihotomije

javno/zasebno; hkrati se je zagovor pornografije okrepil z načelom pravice do svobodnega izražanja. Slednja je bila podana kot absolutno družbeno dobro, ki ne bi smelo poznati/ne pozna (legislativnih) omejitev.⁴ Oba argumenta, pravica do svobode govora in zasebnosti seksualnega življenja sta tvorila tudi stožer zagovora pornografije v obdobju zakonskega preoblikovanja določila o varstvu otrok in mladoletnih pred potencialno škodljivimi medijskimi vsebinami. Predvsem argument svobode govora/izražanja, je postal vplivnejši.

Pod vplivom dokumentov EU je bila v javni/medijski diskurz sprejeta sintagma potencialne družbene škode kot nasprotnega pola uveljavljanja pravice do svobodnega izražanja v pornografskem razmerju. Kljub temu je bila odgovornost za potencialno pornografsko škodo dvema največjima družbenima manjšinama, otrokom in ženskam, s strani pornografov in pornofilov bodisi preložena na ramena staršev ali pa, v primeru žensk, zanikana.

Družbena razmerja moči, ki so obvladovale javni in posebej politični diskurz o pornografiji, so bila leta 2006 spremenjena. V obdobju začetkov t.i. desne vlade so bili izpolnjeni pogoji za nasprotje med pozicijo (liberalne) večine v razmerju do pornografije in deklarativnimi (represivnimi) vrednotami oblasti; nasprotje, ki smo ga že omenili v izhodišču, pa je navidezno; vrednote krščanske provenience niso bile odslikane v postopku sprejemanja novele zakonskega člena o zaščiti otrok in mladoletnih na noben način, niti v zakonodajnem postopku, niti v medijih; politična pojmovanja in orodja regulacije pornografije so bila oblikovana izključno na podlagi lagodnega (neo)liberalističnega odnosa do pornografije; šlo je za materializiacijo kapitalskega, propornografskega interesa, ki je bil v sklepnih fazi spremembe novele člena o zaščiti otrok in mladoletnih v okviru medijskih zakonskih sprememb brez zadržkov artikuliran z vseh strankarskih političnih platform.⁵

Zaradi specifične situacije v javnem in medijskem pozicioniranju novele zakona o medijih⁶ sta imela proregulativno civilnodružbeno nasprotovanje porno kapitalskemu interesu – in zagovor učinkovite regulacije – dober medijski odziv. Predvsem novinarke in nekateri družbeno bolj senzibilizirani in hkrati vsebinsko bolj avtonomni mediji so problematiko zaščite otrok in mladoletnih v odnosu do pornografije, pa tudi spolno diskriminatornost pornožanra in pornoindustrije tematizirali poglobljeno in z razumevanjem koncepta potencialne pornografske škode. Kljub temu pa je vladajoči medijski trend že kmalu po uveljavitvi novele medijskega zakona zaradi uredniških politik v navezi s pornokapitalskim interesom svoja najbolj zvoneča novinarska imena zastavil v podporo propornografskemu oziroma protiregulativnemu kompleksu.

Ta se tudi v aktualnem trenutku še vedno generalno izkazuje predvsem kot nezmožnost segmentiranja konstrukcij seksualnosti v medijih, nezmožnost diferenciranja porno-

grafije od drugih artefaktov, ki tematizirajo spolnost, na primer prizorov seksa v umetniških filmih, dokumentarnih oddajah, literaturi, umetniškem in glasbenem videu, artističnih instalacijah, performansu in podobno.

Promocija pornografije poteka v okviru govora o liberalnem odnosu do seksualnosti in v imenu pravice do svobodnega izražanja, pri čemer je pornografija izenačena z eksplicitnimi seksualnimi prikazi. Vendar sodobna pojmovanja, tudi legislativna, pornografije ne definirajo glede na eksplicitnost podob seksualnega delovanja, temveč glede na značilnosti žanra, ki so povezane s spolnimi vlogami in odnosi moči.

Tudi vseprisotnost in normalizacija t. i. erotike, torej pornografiziranih podob žensk, sta utemeljeni v vladajoči nezmožnosti pojmovanja pornografije in njenih podaljšanih oblik (*porno-chic* podžanra oziroma »erotike«) kot spolno diskriminativnih konstrukcij seksualnosti, ki so hkrati potencialno škodljive za razvoj mladoletnih.

Pornografska uprizarjanja/konstrukcije seksa ne glede na mero svoje nazornosti ne nudijo možnosti do distance in različnih interpretacij, kot je to primer v umetniških, informativnih ali drugih konstrukcijah seksualnosti. Vzpostavljanje racionalne interpretativne drže do porno žanra je onemogočeno zaradi pojmovanja pornografije kot naravnega spolnosti, kot prikaza same biti seksualnosti. Omenili smo že, da opisan dominanten propornografski diskurz učinkuje tudi na možnosti uporabe razpoložljivih legislativnih orodij za regulacijo pornografije.

Milova konceptualizacija »moralne večine« in avtonomije individuuma

Glede na to, da je nemoč sodobne analitične, demokratične artikulacije pornograf-

skega družbenega razmerja kar najmočnejše povezana z vladajočim pojmovanjem dveh konceptov, družbene/moralne večine in zasebnosti/avtonomne sfere individuuma, ju velja analizirati v njenem izvornem, liberalnem miselnem izhodišču.

John S. Mill v eseju *On Liberty*, izdanem leta 1859, obravnava družbene fenomene in instance, ki ogrožajo pravico individuuma do lastnega mnenja in čutenja. Ta se mora na družbenem nivoju uveljavljati skozi pravico do svobodnega izražanja in delovanja, vključno s publiciranjem (Mill, 1992: 15).

John Stuart Mill koncipira (dominantno) moralo kot najmočnejše orodje poseganja v to načeloma absolutno svobodno sfero individuuma. Vendar pa je kategoričnost navedene svoboščine vprašljiva, saj je omejena na »samonanašajoče se delovanje« (Mill, 1992: 13). Nadalje je tudi sama zamejitev samonanašajočega se delovanja na avtonomno polje individuuma problematizirana z navedbo možnosti posrednega učinkovanja takih delovanj individuuma na druge osebe.

Manko, ki se kaže v nemožnosti opredeljevanja absolutno samonanašajočega se delovanja – ob tem je le-to argument proti sili države in družbe nad individuumom – avtor zaobide s historično socialnimi determinantami obravnavane svoboščine. Britanska družba zaradi zgodovinskih razlogov ne prenese oziroma ni prenesla vmešavanja (predvsem države) v določene življenjske sfere individuuma. Akterji morajo sami poskrbeti za neškodljivost svojega delovanja tam, kjer je to nedotakljivo s strani družbe in države, in morajo biti sami sebi najstrožji sodniki (Mill, 1992: 14).

Učinki delovanj individuuma, zaradi katerih je možno opravičiti njegovo discipliniranje z vidika družbenega interesa, so opredeljeni kot škoda za druge. Vendar je škoda tudi koncept, ki ga je treba upoštevati pri preprečevanju delovanja in govora, skratka, škoda je prav tako kot učinek pravice do

⁷ Mill strukturira pojem škode: ta je lahko faktilna, pričakovana ali zgolj potencialna, možna.

⁸ Terminološka opazka: sintagma moralna večina ni Millova; sam govori bodisi o mnenju ali delovanju večine, o konstrukciji večine na podlagi razrednega interesa; razred je eksplicitno opredeljen tudi rasno in spolno, ne le slojno.

svobodnega izražanja tudi učinek omejevanja le-te.⁷ Pri merjenju obeh vrst škode in odločanju bodisi za bodisi proti omejevanju izražanja je potrebno upoštevati (demokratsko) načelo izbire in diverzifikacije mnenj in življenjskih stilov, saj je oboje v prid resnici in družbenemu razvoju in ima utilitarističen družbeni smoter (Mill, 1992: 51).

Milova koncepcija večine in večinskega (t.j. »večinskosti«) izhaja iz pojmovanja dominantne kolektivne mentalitete in sentimentov kot glavnih nosilcev družbene tiranije. Večino opredeli historično v razmerju do tedanje vladajoče morale in posebej puritanizma. Generalno gre za prevladujoč interes družbe v moralnih zadevah, ki nadvladuje suverenost posameznika/ce nad lastnim telesom in umom. Slednje pa ne velja za otroke in mlade.

Mill večino eksplicitno opredeli in jo pojmuje kot izključno moralno instanco;⁸ ob tem je morala razumljena v vrednotnem okviru, ki ga določa krščanska religija, v najboljšem primeru pa mediokriteta. Millov koncept večine je utemeljen v teoriji družbe, katere osrčje je misel o liberalno demokratičnem razvoju; a brez rekonceptualizacije ga ni možno aplicirati na sodobno slovensko protipornografsko oziroma proregulativno platformo. Ravno nasprotno, kajti po medijskih odzivih, ki so prevladali, ravnanju oblasti pri oblikovanju regulativnih zakonskih orodij ter spregi porno kapitala tako z levo kot desno institucionalizirano idejno-politično opcijo je možno sklepati, da je večina liberalistično propornografska. Katoliški glas je bil v procesu sprejemanja novele zakona o medijih glede regulacije pornografije popolnoma utišán, proregulativna drža, utemeljena na sodobnem koncipiranju družbene enakosti

spolov in zaščite otrok in mladoletnih pa slabo razumljena in po kratkem, situacijskem odmevu v javnosti (pa tudi v stroki in pri državnih instancah) spet potisnjena na medijsko in družbeno-politično margino.

Indikativno je, da je primer nenadzirane oglaševanja t. i. erotike na mobilnih portalih v dnevnem in revialnem tisku in vprašljivost dostopanja do nje z vidika zaščite otrok in mladoletnih (Boldin, 2007: 47) kljub posameznim medijskim tematizacijam ostal neproblematiziran na obeh pomembnih nivojih, uredniškem v medijih in regulativnem v okviru institucij države.

Izvirno pojmovanje pravice do svobodnega izražanja/govora v razmerju do družbene enakosti

Mill govor (*speech*) povezuje z delovanjem, pri čemer ne misli na performativno razsežnost govora, temveč opisuje zakonitost, ki jo je v zvezi s pornografijo konstatirala tudi empirična sociologija. Gre torej na eni strani za teoretsko, na drugi pa za parcialno znanstveno-raziskovalno ugotovitev, da sta mnenje in odnos povezana z delovanjem in z življenjskim stilom (Mill, 1992: 21; Gunter, 2002: 289). A polje svobode ni načelno zamejeno zaradi stvarne ali potencialne škode drugi/drugemu, temveč zaradi načela družbene pluralnosti.

Princip svobode individuuma kot ultimativno načelo družbenega napredka je v skladu z Millovim pojmovanjem hierarhično za principom družbene enakosti. Polno lahko stopi v veljavo šele, ko je v družbi možna enakovredna izmenjava mnenj: »Svoboda kot princip ni uporabna v razmerjih (*state of things*) pred časom, ko se človeštvo lahko boljša skozi svobodno in enakopravno diskusijo« (Mill, 1992: 13).

Vprašanje družbene enakosti je vprašanje pogojev možnosti le-te oziroma družbenih moči. Sam J.S. Mill v obravnavanem delu slednje ne utemeljuje v pojmovanju družbene strukture,⁹ temveč v terminih nekaterih »najslabših« in »najboljših« človeških čutenj in družbene konvergence teh čutenj (Mill, 1992: 17).

V proregulativni oziroma protipornografski feministični refleksiji je Mill nadgrajen z refleksijo sodobnih družbenih pogojev možnosti za svobodno izražanje. Najbolj kompleksno se nanaša na Millovo delo *O svobodi* Susan Easton z monografsko študijo *Problem pornografije. Regulacija in pravica do svobode govora* (Easton, 1994). Avtorica se v obravnavi pornografije sklicuje na Millov koncept na druge nanašajočega se delovanja in govor načelno pojmuje kot delovanje, usmerjeno k drugemu (Easton, 1994: 6). Sama funkcija pornografije je v odzivu drugega. Pornografska performativnost se skozi percepcijo individuuma vpisuje na nivoju spola kot družbene skupine, skratka, pornografija deluje na percepcijo žensk kot družbene skupine.

Delovanje pornografskega govora, kot bi ga utegnil razumeti J. S. Mill – torej delovanje, ki se odraža v neposredni, individualni škodi, je v pričujoči refleksiji nadgrajeno z družbenimi učinki pornografije in družbenimi dimenzijami pornografske škode. Susan Easton pravi, da je sama homogenost pornografskih podob v nasprotju z Millovim konceptom izbire, ki mora biti primarni družbeni interes v imenu napredka. Pornografija je stvar »masovnega okusa«. Tudi če bi bila proregulativna struja zares v večini, v skladu z Millom skozi branje Susan Easton ta ne bi smela vsiljevati restrikcij, a prav tako pornografi ne bi smeli vsiljevati podob (Easton, 1994: 43, 151, 157). Pogoj takega pozicioniranja pa bi bila seveda enaka moč v javnem izražanju mnenj.

Avtoričin pristop se razlikuje od prevladujoče feministično teoretske argumentacije

⁹ Povsem drugačen pristop k neenakosti je značilen za drugo, kasnejše Millovo delo, *The Subjection of Women*. Družbeno neenakost spolov utemeljuje v strukturni neenakosti, ki je posledica povečevanja banalnosti, t.j. fizične moči.

odnosa do pornografije, ki je utemeljena v Millovem delu. Tako proregulativna kot protiregulativna (»anticenzurna«) feministična refleksija pornografije Millov koncept svobodnega izražanja prvenstveno umešča na polje demokratične svoboščine političnega in torej res *a priori* zaščitenega govora. Ta pa ne vključuje pornografskega izražanja, ki je komercialni in zato nezaščiten ali manj zaščiten govor. Hkrati pa je v feminističnem diskurzu pornografija skozi lingvistični koncept (performativnega) govornega delovanja interpretirana kot družbena praksa in ne kot govor, *speech* (MacKinnon, 1996: 21).

Med liberalističnimi propornografskimi argumentacijami, ki izhajajo iz Millove konceptualizacije načela svobodnega izražanja, izstopa avtor Ronald Dworkin s filozofskim spisom *Ali imamo pravico do pornografije?* (Dworkin, 2003). S propornografskega stališča je Dworkinova aplikacija J. S. Milla smiselna tako zaradi argumenta načela svobodnega izražanja kot tudi zaradi Millovega pojmovanja sprege med izražanjem in delovanjem. Mill namreč nadgradi primarni princip svobode mišljenja, mnenja in izražanja s svobodo delovanja z zadržkom, da nobena od teh pravic ni absolutna (Mill, 1992: str. 54). R. Dworkin se tako posredno izogne proregulativnemu argumentu, da pornografija ni samo govor kot nosilec pomena, temveč tudi delovanja. V skladu z Dworkinom ni pomembno, kako pojmujeemo pornografijo glede na razmerje govor/delovanje, saj ima v vsakem primeru privilegij svobode oziroma pravice.

Ronald Dworkin v svojem dokazovanju pornografskih svoboščin skozi Millov diskurz konfrontira represivne tendence moralne večine in svobodo posameznika in posameznice. Škoda kot morebitna posledica

¹⁰ Večina seveda ni mišljena kvantitativno, ampak je pojmovana sodobno glede na razmerja družbenih moči.

individuume avtonomije je poslednično omejena na register morale in sodnega orodja »žaljivosti«, pojmovanega v moralnem kontekstu (Dworkin, 2003: 86, 94, 100). Avtor utemeljuje svoj filozofski odpor do kakršnekoli restrikcije pornografije na načelu enakosti, ki je predhodno načelu svoboščin individuumu; vendar enakost v družbi misli skozi participacijo tistih družbenih manjšin, ki tako ali drugače niso po volji večine in zato ne služijo utilitarnemu smotru kvantitativno ali kvalitativno maksimiranega družbenega užitka ali koristi. Pomembno je opozoriti, da Dworkin tu odstopa od Millove teorije demokratičnega razvoja, saj ne reflektira družbenega dobrega na način pluralnosti in vključitve vseh mnenj. R. Dworkin v razmisleku o večini in manjšini v pornografskem razmerju ne jemlje v obzir spolne perspektive in pornografizacije kulture, oboje pa je imelo v letu avtorstva teksta, to je 1985, že prepoznaven status v interpretacijah vloge pornografije v družbi.

V okvirih propornografske refleksije prepoznavamo konstruktivnost Dworkinove misli, saj vpelje koncept družbene enakosti v pornografskih razmerjih. Problem je v tem, da pornofilijo in industrijo samo razume kot družbeno manjšino. Zanj sta porno kapital in trg – v nasprotju s feministično teoretskim pristopom do pornografije in demokrasko najbolj naprednimi legislativnimi obravnavami – na drugi strani družbene moči in kot taka nekonstitutiven dejavnik v družbenih razmerjih neenakosti. V tem kontekstu je zanimiva tudi njegova konstatacija, da omejitev v diseminaciji pornografije spremeni samo značilnost žanra; implicitno pravi, da je pornografija to, kar je, ravno zaradi svoje razširjenosti, kar lahko uporabimo tudi kot nezaveden proregulativni argument (Dworkin, 2003: 73).

Koncepcija družbene večine in manjšine v aktualnih pornografskih razmerjih moči

Historičnost Millove koncepcije – recimo temu tako – mentalitete večinskosti je v njeni zavezanosti moralnim kategorijam v ožjem pomenu besede. Pregled medijev in diskurzivna analiza, kot smo ju predhodno opravili, izkristalizirata propornografsko liberalistično večino,¹⁰ katere idejni stožer je pravica do svobodnega izražanja in avtonomija zasebnega. Obe sintagmi sta mišljeni absolutno kot dva izmed temeljnih liberalnih principov demokratične družbe ne glede na različna historična pojmovanja in kontekste. Obe svoboščini, svoboda izražanja in avtonomija zasebnega življenja sta v tem, propornografskem tematiziranju, pojmovani glede na historično, zdaj preseženo konceptualizacijo (puritanske) moralne večine.

V aktualnih pornografskih razmerjih je propornografska mentaliteta večine ideološko zaznamovana, kot že tematizirano, z verovanjem v obstoj »naravne« seksualnosti in njene pornografske »osvoboditve«. Obe konstrukciji tvorita orodje pritiska na konstruirano »moralno večino«, ki jo v aktualnih javnih in državnih realitetah *de facto* tvori določen protipornografski oziroma proregulativni segment ozaveščene ženske družbene manjšine, del sociološke stroke in manjšinski del institucionaliziranega katolištva.

Glede na možnost javnega promoviranja proregulativne pozicije in eksplikacije strokovno utemeljenega odnosa do pornografije gre vsekakor za margino. Tako sta postali načeli svobodnega izražanja in avtonomije zasebnosti branika pornografskega žanra in pornografske industrije, ki manjšata že tako majhne možnosti artikulacije protipornografske/proregulativne pozicije. Porno industrija je poleg farmacevtske in vojaške med najmočnejšimi svetovnimi industrijami – in obe demokratični načeli sta instrumentalizirani,

da jo, paradokсно, brani pred družbeno manjšino.

Večinska mentaliteta je skozi nosilce družbene moči, ki vključujejo producente medijskega diskurza, klasične moralne kategorije zamenjala za pornografski imperativ, ki pa se prav tako kot morala tiče polja užitka. Komercialna porno banalizacija užitka se je lahko zgodila, ker empirija ne pritrjuje argumentu družbene enakosti pred svobodnim izražanjem.

Propornografska drža ni utemeljena na teoretski argumentaciji pravic, ki bi bila konsistentna z družbeno stvarnostjo. Zato se v popularnem govoru omejuje na arhaično pojmovanje morale in arhaičen odpor proti njej skozi zapoved porno užitka. Slednja pa producira nasprotno učinke, a to je stvar druge tematizacije.

Etika proti pornografiji: sodobna rekonceptualizacija morale

Če nam je uspelo z vpeljavo koncepta družbene moči v mišljenje o pornografiji na novo opredeliti družbeno večino v razmerju do pornografskega fenomena, pa je ostala nejasna možnost novega pojmovanje morale. Aktualna kritična refleksija pornografije se prav tako kot propornografski govor opira na argumente, utemeljene v človekovih pravicah; sklicuje se na človeško dostojanstvo in integriteto, spolno enakost, pravice otrok in mladoletnih ter v našem primeru tudi na pravico do svobodnega izražanja družbene manjšine (Šribar, 2006: 164).

Čeprav gre pri teh argumentih za epistemološko opredeljene kategorije, pa vendar hkrati tudi ni mogoče zanikati, prvič, da je sam koncept človekovih pravic nastal na podlagi moralne refleksije in sentimentov, ki so značilni za humanistični liberalizem, in, drugič, da je delovanje proti pornografiji v

¹¹ Gre za podobno legislativno orodje kot je *hate speech* in ne za sovražno propagando, kot smo jo pojmovali v času socialistične države. Naslavljamo se na primer Butler *versus* Keegstra iz leta 1991.

imenu človekovih pravic sestavljeno tudi iz čutenja in osebnega moralnega angažmaja, četudi se ta pojmuje zgolj kot osebna etična drža, t.j. osebni vedenjsko in nazorsko normativni sistem.

Možnost rekonceptualizacije morale in njene integracije v sodobno obravnavo pornografije in njene regulacije z vidika navedenih človekovih pravic razberemo iz referenčnega primera kanadske legislativne prakse; gre za uporabo legislativnega orodja obscenosti, t.j. aplikacijo moralne kategorije v regulacijo pornografije. Vendar morala v tem kontekstu ni mišljena klasično. Obscenost je pojmovana z referenco na ustavno zajamčeno načelo enakosti spolov. Učinkovanje pornografije oziroma njen (potencialni) škodljiv učinek postane na ta način nemoralen z vidika kršenja principa spolne enakosti.

Sklicujemo se na kanadski sodni primer Butler proti Regina iz leta 1992. Okrajna sodna oblast je upoštevala presojo kanadskega vrhovnega sodišča, ki je v primeru obravnave rasnega diskriminacijskega delovanja utemeljilo vsebinske restrikcije na legislativnem ukrepu sovražne propagande¹¹ in na ustavnem načelu družbene enakosti glede na rasno in etnično pripadnost. Drugi pravni kontekst primera Butler proti Regina je uporaba kanadskega legislativnega orodja – določila o obscenosti – med procesom na sodišču v Alberti; gre za primer R. proti Wagner iz leta 1985. Primer je poznan tudi po imenu sodnika Mela Shannona, ki je tekom procesa konstituiral prepoved prikazovanja nasilne in nenasilne ponižujoče pornografije; poleg tega je zavrnil argument obrambe, da je pojem obscenost nejasen. Sodnik Shannon je obrazložil, da problem pornografije ni v seksualni eksplicitnosti; v tem smislu je erotika lahko popolnoma eksplicitna, pornografija pa zgolj navajajoča na seksualnost. V opisanem pri-

meru je bila »družbena škoda« opredeljena kot posledica ponavljajoče se izpostavljenosti pornografiji (MacKinnon, 1992: 100-101; Check v Itzin, 2001 :350-354).

V navedenih sodnih primerih gre za rekonceptualizacijo morale kot orodja mišljenja v okviru regulacije pornografije; hkrati gre še za možnost sodobnega legitimiranja pojma morale v mišljenju o regulaciji pornografije tako v teoretski kot medijski obravnavi le-te.

Preostane nam, da odgovorimo še na vprašanje, kaj natančno mislimo z osebno etiko, torej z osebno refleksijo sistema moralnih načel v odnosu na regulacijo pornografije. Odgovor je možno nakazati s kontemplacijo etike in subjekta, kot jo ubesedi Rosi Braidotti v tekstu »'Postajanje-ženska': premislek o pozitiviteti razlike« (Braidotti, 2001).

R. Braidotti ugotavlja, da sta občutljivost in pripravljenost za spremembo proporcionalni s subjektovo trpežnostjo (*sustainability*, »trajnostnost«). Slednjo določata dve kategoriji, zamejenost in prodornost, Guattari-Deleuzova »intenziteta« (Braidotti, 2001: 397). Kot je avtorica obrazložila v predhodnem tekstu, je dejavnik samozaščitnega subjektiviranja skozi intenziteto uporaba vseh razpoložljivih sredstev na polju vednosti v skladu s kolektivno koristjo in lastnimi cilji (Braidotti, 1996: 73). V procesu subjektiviranja se tako združujeta *pathos* (»intenziteta«) in *logos* (vednost o sredstvih). Subjekt v kontinuiranem nastajanju, v transcendentnem stanju »postajanje« uporablja silo za čutenje in kompleksnost mišljenja za kreiranje osebne in družbenega dobrega. Razumemo, da *logos* vključuje fleksibilnost presoje, saj se mora odzivati na okoliščine.

V napetostih med zaznavanjem/čutenjem in intelektom, doživetim in mišljenim lastnim in skupnim dobrim je moč najti platformo za nekaj, kar lahko označimo kot etično čustvovanje in misel. Braidotti to osebno etično kategorijo poimenuje »zvestoba sebi« (Braidotti, 2001: 396).

V izteku pričujoče refleksije se bomo ozrli na izhodišče, k J. S. Millu. Poleg tega, da konceptualizira moralo kot verovanjski in živeti sistem norm, jo opredeli tudi kot politično kategorijo, *political morality* (Mill, 1992: 17). Že z Millom je morala tudi politična kategorija – ko zaobjame družbeno zagotovljeno svobodo mišljenja, izražanja in pisanja v okviru demokratične diseminacije družbene moči.

To je tudi morala, ki edina lahko prepreči nadvlado enih nad drugimi. S pluralizacijo artikuliranih mnenj narašča družbena »moč« oziroma sila, ki lahko kroti obče človeško nagnjenje k nadvladi. Mill obravnavano politično moralno kategorijo oziroma njeno udejanjanje postavi na identično družbeno platformo kot udejanjanje določenih govorov; oboje je stvar družbenih pogojev. V spisu *O svobodi* opozarja pogoje možnosti diskurzivne enakosti in uveljavljanja politične morale na dveh mestih: prvič, ko govori o družbeni neenakosti skozi primer dominacije moških nad ženskami v okviru družine, in drugič, ko svobodo religioznega mišljenja in delovanja pripiše enaki družbeni moči različnih religioznih sistemov.

Prispevek h konceptualni doslednosti

Primerjava izvorne liberalne konceptualizacije pravice do svobodnega izražanja, kot jo razberemo skozi branje Millovega spisa *O svobodi*, in njegove opredelitve družbene večine z aktualnim dominantnim liberalističnim pojmovanjem obeh konceptov v okviru družbenega odnosa do pornografskega fenomena, pokaže na temeljno spremembo. Pojmovanje pravice do svobodnega izražanja je banalizirano in nerazumljeno v njeni izvorni biti, ki se vzpostavlja glede na zahtevo po družbeni pluralnosti in družbenih pogojih za vzpostavljanje le-te.

Prav nasprotno pa je sodobno pojmovanje družbene večine družbenim spremembam navkljub tudi v sodobnem liberalističnem mišljenju zavezano izvorni definiciji. Družbena večina, ki se je v devetnajstem stoletju artikulirala skozi dejavnik krščanske morale, je danes v kontekstu pornografskih razmerij učinek pornografskega kapitala in od njega odvisnega družbeno-političnega razmerja moči. Ta diskrepanca v doslednosti aplikacije Millovih kategorij je posledica dejstva, da je tudi v kontekstu obravnavanih družbenih fenomenov (pornografije in pornografizacije) pravica do svobodnega izražanja koncept moralne filozofije oziroma etike. Kot tak je podvržen različnim interpretacijam, ne pa prekategorizaciji. Družbena – kasneje poimenovana »moralna« večina – pa je družboslovni koncept in je zato v mnogo večji meri zavezan konkretnim družbenim okoliščinam in razmerjem; je predmet menjajočih se historičnih pomenov.

Študija primera pojmovanja pravice do svobodnega izražanja in družbene/moralne večine v aktualnih pornografskih razmerjih kaže na nujno po diskurzivni doslednosti v aplikaciji historičnih miselnih kategorij v sodobne razmere tako v strokovnih kot javnih oziroma medijskih refleksijah. Prav zaradi banalizacije in pervertiranja idejnih izvorov sodobne demokracije se neoliberalizem izkazuje tudi kot duhovna in mentalna regresija. Vladajočo erozijo v kapacitetah mišljenja in uma pa je na nivoju subjekta možno preseči z osebno etično držo, ki pa vključuje celovito, a samoohranitveno investicijo v napredek.

Literatura

- BOLDIN, M. (2007): *Vsebine za odrasle, promocija za otroke*. Medijska preža/Mediawatch, št. 28.
- BRAIDOTTI, R. (1996): *Patterns of Dissonance, A study of women in contemporary philosophy*. Cambridge in Oxford, Polity Press.
- BRAIDOTTI, R. (2001): *Becoming—Women: Rethinking the Positivity of Difference*. V: BRONFEN, E., KAVKA, M. (ur.): *Feminist Consequences. Theory for the New Century*. New York, Columbia University Press.
- CAMERON, D., FRAZER, E. (2001): *On the Question of Pornography and Sexual Violence: Moving Beyond Cause and Effect*. V: ITZIN, C. (ur.): *Pornography. Women, Violence and Civil Liberties.*, Oxford, New York, Oxford University Press.
- CHECK, J. V. P. (2001): *Legal Implications: A Canadian Perspective*. V: ITZIN, C. (ur.), *Pornography. Women, Violence and Civil Liberties.*, Oxford, New York, Oxford University Press.
- DWORKIN, R. (2003): *Ali imamo pravico do pornografije? Analiza*, let. 7, št. 1–2.
- EASTON, S. M. (1994): *The Problem of Pornography. Regulation and the right to free speech*. London, New York, Routledge.
- ELMAN, R. A. (ur.), (1996): *Sexual Politics and the European Union*. Providence, Oxford, Berghahn Books.
- GRAH, M.: *Morala dneвне sobe in država*. Sobotna priloga, 22. 2. 2003.
- GUNTER, B. (2002): *Media Sex. What Are the Issues?* Mahwah, London, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- JAMESON, F. (1992): *Signatures of the Visible*. New York, London, Routledge.
- MACKINNON, C. (1996): *Only Words*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Magnetogram 14. seje odbora državnega zbora republike Slovenije za kulturo, šolstvo in šport 10. maja 2006 in »Popravek amandmaja k predlogu Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o medijih“, EPA 699-IV, Državni zbor RS, 10. 5. 2006.
- MILL, J. S. (1992): *On Liberty and Utilitarianism*. London, Oxford University Press.
- ŠRIBAR, R. (2006): *O pornografiji : porno konstrukcija in feministična rekonstrukcija seksualnosti*. Ljubljana, Sophia.